

s nimi sbližují. Autorské duo si proto klade otázku, zda alternativou není také větší přítomnost mužů v domácnosti, která by vedla k menším pocitům osamění a úzkosti u žen s dětmi a zároveň by mohla pomoci překonat i vyšší ekonomické náklady spojené s výchovou dětí.

Alternativní otci zpovídání autory knihy zároveň vypovídají v rozhovorech o tom, že se jim hůře socializuje, protože je pro ně složité zapadnout do rodičovské komunity tvořené většinou matkami.

Z výzkumu se také ukazuje, že nejpřímější cestou k empatizaci s ženami a nacházení cest k alternativní maskulinitě jsou dcery. Ač muži nechtějí opouštět negativní aspekty hegemonní maskulinity, jako otcové začínají s ženami empatizovat. Začínají se zabývat tím, jak zlepšit svět a učinit ho rovnocenným. To je zároveň, podle autorů, jediná cesta z krize maskulinity – aktivismus mužů a boj za rovnoprávnost, skrze který muži nebudou pouze hledat obranné strategie pro sebe sama, ale budou systém měnit tak, aby byl spravedlivý vůči všem.

Jak tedy podle autorů vypadá budoucnost? Na jednu stranu končí období ekonomické dominance mužů. Na druhou stranu v politické i ve všech dalších oblastech muži nadále drží své pozice.

Jako přínosnou a inspirativní vnímám v publikaci šíři použitých dat, především těch kvantitativních. Je také zajímavé, že většina maladaptivních strategií byla dokládána právě kvantitativními daty, zatímco strategie alternativní maskulinity byly prozkoumávány především skrze rozhovory.

Knihy představuje pokus důsledně sledovat, jak muži v USA v měnícím se světě reagují na svou vlastní představu maskulinity a jak ji upravují. Jedná se o užitečnou a inspirativní prezentaci různých příkladů tohoto procesu. Zároveň kniha představuje výzvu pro budoucí výzkum, který by na ni v budoucnost mohl navázat a téma dále rozšířit.

Stížnost jako předmět fenomenologické analýzy i nástroj institucionální kritiky

Magdaléna Michlová

Ahmed, S. 2021. *Complaint!* Durham: Duke University Press.

Saru Ahmed asi není třeba čtenářstvu genderově zaměřeného periodika dlouze představovat. Za explicitní zmínku na úvod však možná stojí formální obrat, ke kterému profesorka gender studies z britské Goldsmiths, University of London, a proponent-

ka queer fenomenologie a teoretická afektu nedávno dospěla: poté, co vyšly najevo případy genderově podmíněného násilí na domovské univerzitě a netečnost, se kterou se k nim přistupovalo, opustila na protest akademii a veškerou svou publikační činnost dočasně nasměřovala na svůj blog s názvem *feministkilljoys*. Přidala se tak mezi podobně frustrované a demotivované akademičky*ky, které*ří instituci sice opustily*i, ale nadále veřejné dění komentovaly*i na alternativních platformách, jako je třeba vlastní blogová doména. Zatímco Marku Fisherovi, politickému filozofovi, kterého deprese a frustrace systémem dohnala až k sebevraždě, vyšel sborník až in memoriam, Sara Ahmed svůj editovaný výběr blogových příspěvků v knižní podobě vydala v minulém roce (v originále *The Feminist Killjoy Handbook: The Radical Potential of Getting in the Way* vydalo nejprve nakladatelství Allen Lane, poté Seal Press a v letošním roce i Penguin Books).

Jestliže je blogování antitezí k akademickému psaní a publikování, *Complaint!* představuje jejich syntézu. Ahmed v monografii propojuje důkladnou analýzu vlastních etnografických dat se čtenářstvu přístupným a veskrze osobním líčením. Takový žánr se, naštěstí pro příznivkyně*ce poetické antropologie, v posledních letech rozrůstá: jak píše Alma Gottlieb ve své stati *Why do I write anthropology? Why do you? A manifesto for prioritizing passion and poetry as we scale up for social justice* (2023), subjektivitu výzkumnice*íka už nejen respektujeme, ale od společenské vědy přímo očekáváme. Své vlastní zkušenosti s poskytováním *feministického ucha* (viz dále) přeživším a přihlížejícím násilí Ahmed protkává širší společenskou kritikou a daleko nad rámec nenormativního vědeckého bádání formuluje apel: instituce musí brát stížnosti vážně.

Jako akademická pracovnice působila Ahmed přes dvacet let, nejprve jako profesorka ženských studií na Lancasterské univerzitě a poté jako profesorka rasových a kulturních studií a ředitelka Centra pro feministický výzkum na Goldsmiths, odkud na konci roku 2016 odešla. Výzkum, který tvoří jádro monografie *Complaint!*, zahájila ještě před svou rezignací, ale právě svým odchodem z akademie mu umožnila opustit zaprášené zdi univerzity a proniknout do veřejného diskurzu.

Rezignaci na svou funkci na Goldsmiths oznámila Ahmed prostřednictvím příspěvku na svém blogu 30. května 2016: „Teď není vhodná chvíle na to, abych dlouze vysvětlovala, jak jsem k tomuto rozhodnutí dospěla. (...) Řeknu jen to, že odstupuji na protest proti netečnosti vůči problému sexuálního obtěžování. Rezignuji, protože si tato práce vyžádala příliš mnoho. (...)“

Rezignace je záležitostí feminismu. (...) Občas je nějakou situací potřeba opustit z feministických důvodů. Ať už skončím kdekoli, budu feministkou. (...) Budu odlamovat zdi, kousek po kousku.“ 27. srpna pak navázala příspěvkem s titulkem „Rezignace je záležitostí feminismu“. Mimo jiné v něm dodává: „Žít feministický život znamená být feministkou i v práci. Být feministkou v práci znamená snažit se organizace, které nás zaměstnávají, proměnit. Tato poměrně zřejmá skutečnost má některé výmluv-

né důsledky. Když se snažíme otřást zdmi domu, otřásáme také základy své vlastní existence.”

Kritika vlastní instituce má svá úskalí i výhody: člověk tak trochu řeže větev, na které sám sedí. Taková praxe ale ukrývá i subverzivní (podvratný) potenciál. Srečko Horvat (2017), chorvatský filozof a aktivista, hovoří o subverzi jako o zásadním mechanismu pro zpochybňování dominantních ideologií a mocenských struktur. A přesně to Ahmed v *Complaint!* dělá: zpochybňuje samotné základy institucionální moci a samoučelnost, která ji často obklopuje. Zkoumáním toho, jak vlastní instituce řeší stížnosti týkající se diskriminace a násilí, odhaluje nesoulad mezi deklarovanými závazky k rozmanitosti a skutečnými postupy, které násilí udržují. Důrazem na konkrétní institucionální selhání narušuje Ahmed představu loajality k instituci a nabádá ostatní, aby struktury a praktiky, jichž jsou součástí, spíše zpochybňovali, než aby na nich nekriticky participovali.

Ahmed se do podobné kritiky nepustila poprvé. V roce 2012 publikovala monografii s názvem *On Being Included: Racism and Diversity in Institutional Life*, v níž shrnuje poznatky z rozhovorů s osobami pověřenými agendou diverzity při univerzitách a vysvětluje, proč jsou instituce vůči této práci mnohdy rezistentní. Bolestný nesoulad Ahmed spatřuje v propasti mezi symbolickým závazkem instituce diverzitu (genderovou, etnickou, rasovou aj.) podporovat na straně jedné a reálnou zkušeností osob diverzitu ztělesňujících na straně druhé. Institucionální závazky se v tomto světle stávají non-performativní: nedělají, co hlásají.

Complaint! je, jak Ahmed sama tvrdí (s. 22), jak knihou o stížnosti, tak knihou o univerzitě jako takové: o univerzitě přesahující jedno konkrétní fyzické prostředí nebo něčí afiliaci. A stejně tak i o práci na univerzitě. Ze stránek *Complaint!* srší víra Ahmed v potenciál univerzity coby prostředí tak otevřeného, pečujícího a kritického, jak je jen v mezích staletí staré instituce možné. Jako z ostatně každé její publikace je z *Complaint!* znát autorčino balancování mezi (místy až ve frustraci ústící) kritikou struktur, jichž je součástí, a pevné víry v jejich radikální proměnu. Stížnost považuje za předmět *fenomenologie instituce* (s. 19), což je klíčový moment knihy, který však čtenářstvo znalé jejích předchozích publikací – zejména *Queer fenomenologie* (v orig. *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others* vyd. Duke University Press v r. 2006) – asi nepřekvapí. Takový předmět je částečně negativně vymezený: tato jeho část je jako kus ledovce ukrytý pod vodou. Jeho negace spočívá v *tichu* a Ahmed jej chápe coby nedílnou součást analýzy: „Naslouchat stížnosti znamená naslouchat tichu: tomu, co není řečeno, co není vykonáno, s čím se nic nedělá.”

S cílem poodhalit to, jak s mocí nakládají ti, kteří jí disponují, zkoumá Ahmed způsoby a důsledky toho, jak jsou osoby podávající institucím stížnosti konstruovány jako stěžovatelky*é. Snaží se vysvětlit, proč jsou jen některé stížnosti v rámci všech podaných skutečně vyslyšeny, respektive za jakých okolností: pokud jsou považovány za

pocházející od správných lidí – těch, kteří neohrožují institucionální status quo, dobrou pověst univerzity nebo přímo pozici některých akademiků*ček). Tvrdí, že „vnímat někoho jako stěžující*ho si představuje efektivní způsob, jak ji*ej znevážit“. Naznačuje, že být pokládán*a za osobu, která si *jen* stěžuje nebo *pořád* na něco stěžuje, vybízí k tomu nevěnovat tolik pozornosti samotnému obsahu stížnosti. Do kontrastu s nedůslednými, nebo dokonce (stěžovatelky*e) retraumatizujícími institucionální mechanismy – a s cílem pochopit stranu stěžovatelek*ů – pak staví svou metodu *feministického ucha*, kterou jako součást feministické pedagogiky poprvé představila už v knize *Living a Feminist Life* (2017): „Být feministickým uchem znamená naslouchat tomu, kdo není slyšet (...)“ (s. 20)

Jestliže je *feministické ucho* Ahmed metodou, *Complaint!* představuje poměrně ucelenou metodologii, v rámci které upozorňuje mimo jiné třeba na důležitost fyzického prostředí, ze kterého je výzkumný rozhovor veden. „Během naší konverzace – dost intenzivní a náročné konverzace – na náš stůl přistála берушка. ‚Jé, podívejte, берушка!‘ V nahrávce je slyšet naše берушкой zaujaté žvatlání: ‚Ta je krásná, ta je rozkošná!‘ A pak mě, jak říkám: ‚Ale ne, teď se převrátila na záda.‘ Potom zase ženu, se kterou jsem rozhovor vedla: ‚Jednu mou známou osobu nedávno берушка pokousala.‘ A já na to: ‚Berušky koušou? Nevypadají jako stvoření, která by kousala.‘ A pak smích. Берушка se k nám ještě několikrát během konverzace vrátila, na což jsme pokaždé se zájmem poukázaly. Poslech těchto nahraných svědectví mi připomněl, jak jsou rozptýlení důležitá a cenná,“ líčí Ahmed v *Complaint!* (s. 11–12). Z vlastních zkušeností, které s vedením výzkumných rozhovorů má, vyvozuje klíčovou roli fyzického prostředí jako takového a předmětů v něm: jak mohou okna nebo dveře v místnosti, ze které je rozhovor veden, upomenout výzkumné partnerstvo k jiným oknům či dveřím jiných místností, zkrátka: jak mohou předměty podněcovat výpovědi a konverzace? To, co nás v přítomnosti obklopuje, se může stát „referenčním bodem“ (s. 12) nápomocným při snaze popsat události v minulosti. Za nejzajímavější z předmětů ve své analýze pokládá dveře a věnuje jim celou jednu kapitolu knihy. Líčí především to, v jakých souvislostech se objevují napříč rozhovory, které vedla: „Jestliže nás stížnosti poučují o dveřích, dveře nás poučují o moci: komu je institucí umožňováno a komu zabraňováno se jimi někam dostat.“ (s. 25)

Ahmed píše poeticky a poněkud tajemně. *Complaint!* je ostatně dílem popularizačním textem s potenciálem oslovit širší publikum. Hlavní výzkumné otázky stojící v jeho jádru je ale přesto možné identifikovat – je jich hned několik a občas připomínají spíše uzel než úhlednou sadu. Ahmed v *Complaint!* zkoumá, jak jsou stížnosti na případy genderově podmíněného násilí zastavovány nebo potlačovány systémem, který je zde od toho, aby je řešil. Ptá se však rovněž i po tom, jaké zážitky a zkušenosti vedly osoby k tomu, že nad stížností jako nástrojem dobrání se spravedlnosti v rámci instituce začaly zvažovat. Zkoumá také způsoby, kterými si lidé stěžují, co pro ně stížnos-

ti znamenají a k čemu jim slouží. Na všechny z otázek pak hledá odpovědi hluboko ve struktuře – v moci, kterou nejen univerzita, ale obecně každá instituce disponuje. S poměrně ambiciózní změtí otázek však stále zachází opatrně a obratně a k problému tak komplikovanému důsledně načrtává schéma, které lze sledovat jako červenou nit – byť s trochou vlastního úsilí čtenářstva poučeného především fenomenologií a institucionální kritikou, což částečně rozporuje autorčin cíl posloužit knihou širšímu zájmu.

Literatura

Ahmed, S. 2021. *Complaint!* Durham: Duke University Press.

Ahmed, S. 2017. *Living a Feminist Life*. Durham: Duke University Press.

Ahmed, S. 2006. *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others*. Durham: Duke University Press.

Ahmed, S. 2023. *The Feminist Killjoy Handbook*. London: Allen Lane.

Gottlieb, A. 2024. Why do I write anthropology? Why do you? A manifesto for prioritizing passion and poetry as we scale up for social justice. *American Ethnologist* 51 (1): 96–103. <https://doi.org/10.1111/amet.13247>.

Střední a východní Evropa ve středu zájmu: Neviditelná práce a genderová nerovnost v akademii

Tereza Trojanová

Górska, A. M. 2023. *Gender and Academic Career Development in Central and Eastern Europe*. New York: Routledge.

Polská socioložka Anna Górska v úvodu knihy deklaruje, že se snaží ukázat příběh žen v akademii, který je plný skluzavek, žebříků, labyrintů a bariér (s. 3). Odborný přínos knihy podle ní spočívá primárně v komplexním pohledu na akademickou práci, gender a střední a východní Evropu (dále „CEE region“). Důraz na tento region je důležitý zejména proto, že hlasy akademiček z tohoto geografického kontextu stále v existující literatuře chybí. Většina publikací na téma genderové nerovnosti v akademii pochází ze západní Evropy a Severní Ameriky. Zároveň publikace, které v tomto regionu vznikají, jsou často psány v národních jazycích, což limituje dopad výzkumných zjištění v akademické sféře, která je anglocentrická.

Do čtení knihy *Gender and Academic Career Development in Central and Eastern Europe* jsem se proto pouštěla s očekáváním přehledné diskuze tématu zasazené do